

Андрій КАЛЕНСЬКИЙ,

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач лабораторії науково-методичного супроводу
підготовки фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійно-технічної освіти
Національної академії педагогічних наук України
(Київ, Україна) kalenskyandrii@gmail.com

ПРИНЦИПИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

На основі результатів аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативних актів, бесід із педагогічними працівниками під час анкетувань і з експертами в галузі стандартизації освіти визначено, що розроблення сучасних стандартів професійної освіти ґрунтується на основних принципах модульності, діяльній спрямованості, системності, гуманізації, фундаментальності, гнучкості та варіативності; єдності та взаємозв'язку загальноосвітньої, професійно-теоретичної та професійно-практичної видів підготовки, діагностичності, уніфікації, випереджувального характеру професійної освіти.

Ключові слова: професійний стандарт, освітній стандарт, стандартизація на компетентнісній основі, принципи стандартизації.

Andrii KALENSKYI,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Laboratory scientific and methodological
support training experts in universities and colleges
of the Institute of Vocational Education and Training
of the NAES of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) kalenskyandrii@gmail.com

THE PRINCIPLES OF STANDARDIZATION OF PROFESSIONAL EDUCATION OF JUNIOR SPECIALIST

Based on the analysis of philosophical, psychological and educational literature, regulations, interviews with pedagogical staff in the questionnaires and experts in the field of standardization education defines the principles of standardization. The principle of modularity is used both to optimize the development of educational standards, and to organize an educational process, where the learner acquires competencies through the modular organization of the educational process. The principle of optimality allows one to mutually reconcile the requirements of standards to products (services) and allows to significantly reduce the procedures for their development. The principle of the activity orientation of education is a combination of the formation of the student's theoretical knowledge with his practical needs, value orientations, and the improvement of the knowledge system that determines the activity orientation of the individual. The principle of systematic standardization of vocational education leads to the consideration of the essence of its development in its own system and in the structure of a larger system (standardization of education), to which the object (phenomenon) includes both its component and the implementation of a systematic approach to the study of standardization. The principle of humanization provides for an appeal to the personality of a student, a student, the creation of necessary and equal conditions for the development of the interests, inclinations and opportunities of each participant in the educational process. The principle of fundamentalisation ensures that the content of vocational education, along with the general education, general-professional component, is the basis (foundation) for the formation of professional competence of the individual. The principle of flexibility and variability: the flexibility is to provide opportunities and conditions for changing the content, methods and forms of organization of profile education, including the main form of satisfying the individual demands of students according to individual plans and distance learning programs, etc. The principle of unity and interconnection of the general, vocational, theoretical and vocational-practical types of preparatory works implements the didactic principle of combining theory with practice. The diagnostic principle is based on the following components: adequacy, primacy, standardization. The principle of unification is the need for the use of standard unified standardization elements of vocational education. Adherence to the principle of a forward-looking nature of education reduces the gap between learning information that is studied by students (students), and the requirements of modern production to the level of professional competence of the workforce.

Key words: professional standard, educational standard, standardization on a competency basis, principles of standardization.

Постановка проблеми. Розвиток професійної освіти й навчання зумовлений переходом національної економіки на шостий технологічний уклад, для якого характерне поширення інноваційно активних (високотехнологічних) підприємств. Широке впровадження новітніх технологій потребуватиме створення високопродуктивних робочих місць і забезпечення їх кваліфікованими кадрами, здатними працювати в умовах четвертої науково-технічної революції, демонструючи ключові та професійні компетентності з урахуванням вимог і специфіки сучасних виробничих процесів. У цьому контексті важливого значення набуває стандартизація професійної освіти на компетентнісній основі для підготовки кваліфікованих спеціалістів, які будуть конкурентними в умовах сучасного ринку праці. Це досягається шляхом оволодіння випускниками навчальних закладів ключовими та професійними компетентностями, необхідними для інтегрування в систему складних динамічних, економічних і суспільних відносин.

Аналіз досліджень. Освітній стандарт – це інструмент її якості, тому визначення й обґрунтування принципів як провідних положень стандартизації, що містять певні вимоги до неї, знаходиться в центрі уваги як науковців, так і розробників стандартів. Так, принципи розроблення стандартів професійно-технічної освіти описані в «Рекомендаціях щодо розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти на компетентнісній основі», принципи антиципативної стандартизації вищої освіти стали предметом дослідження С. Терепищого, принципи модернізації професійно-технічної освіти обґрунтовані В. Радкевич, модульно-компетентнісний підхід до підготовки кваліфікованих робітників розглянутий у монографічному дослідженні таких учених, як П. Лузан, В. Ягупов, Г. Лук'яненко, Т. Пятничук, М. Михнюк, проте принципи стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів на компетентнісній основі досліджені не в повному обсязі, тому їх визначення й обґрунтування є метою статті.

Мета статті – визначити й обґрунтувати принципи стандартизації професійної освіти молодших спеціалістів на компетентнісній основі.

Виклад основного матеріалу. Стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального й неодноразового використання правила, настанови чи характеристики щодо діяльності чи її результатів і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері (Закон України, 2014, № 1315-VII).

Розроблення сучасних стандартів професійної (професійно-технічної) освіти здійснюється на основі компетентнісного підходу (Лузан, Ягупов, Лук'яненко, Пятничук, Михнюк, 2015), який у професійній освіті істотно відрізняється від традиційного підходу і являє собою модель організації навчального процесу, де учень – майбутній суб'єкт професійної діяльності, а засіб досягнення цієї мети – модульна побудова структури й змісту професійного навчання.

Принцип (лат. *principium* – основа, першооснова) – провідне, вихідне положення якої-небудь теорії, учення тощо; внутрішнє переконання людини, погляд на речі (Лебедев, 2008: 396).

У «Рекомендаціях щодо розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти на компетентнісній основі» визначені такі принципи стандартизації (Наказ МОН України, 2017 № 946): принцип системності, гнучкості, прозорості, безперервності, індивідуалізації, принцип орієнтації на кінцевий результат.

У монографічному дослідженні С. Терепищого визначені такі принципи антиципативної (випереджувальної) стандартизації у сфері освіти (Терепищій, 2010: 147–167): системності, адекватності, проактивності, ефективності, особистісної зорієнтованості, достатності, необхідності, однозначності, варіативності, самооновлення.

На основі результатів аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативних актів, бесід із педагогічними працівниками під час анкетувань і з експертами в галузі стандартизації освіти визначено, що розроблення сучасних стандартів професійної освіти ґрунтується на таких основних принципах: модульності, діяльнісної спрямованості, системності, гуманізації, фундаментальності, гнучкості та варіативності; єдності та взаємозв'язку загальноосвітньої, професійно-теоретичної та професійно-практичної видів підготовки, діагностичності, уніфікації, випереджувального характеру професійної освіти.

Принцип модульності застосовується не тільки для оптимізації розроблення освітніх стандартів, а й такого підходу до організації освітнього процесу, де той, хто навчається, оволодіває компетентностями через модульну організацію навчального процесу.

Оптимальність, раціональність і взаємоузгодженість стандартів, установлених до продукції (послуг), дає змогу значно скоротити процедури їх розроблення (ДСТУ 1.7-2001). Нині є два підходи до проектування нормативних документів, зокрема й стандартів, один із яких побудований на модульному принципі, а інший – на індивіду-

альному. Запропонована В. Ковалем математична модель дає змогу оптимально обрати систему модуль-елементів за якісним і кількісним складом, що підвищує науково-технічний рівень нормативних документів і спрощує їх автоматизоване розроблення (Коваль, 2013: 25).

Принцип діяльнісної спрямованості освіти – перехід від знанневої парадигми до діяльнісної (компетентнісної): поєднання формування теоретичних знань студента з його практичними потребами, ціннісними орієнтаціями, удосконалення системи знань, які визначають діяльну спрямованість особистості, реалізацію компетентнісного підходу в державних освітніх стандартах, у формах організації освітнього процесу, в його методах і засобах; посилення ролі самостійної освітньої діяльності суб'єкта навчання; свобода вибору суб'єктами навчання професійних освітніх траєкторій, розвиток базисних компетенцій, спільних для здійснення будь-яких видів діяльності.

Принцип системності стандартизації професійної освіти зумовлює розгляд суті розвитку її у власній системності й у структурі більш масштабної системи (стандартизації освіти), до якої предмет (явище) входить як її компонент і як реалізація системного підходу до дослідження стандартизації (Каленський, 2017: 103).

Принцип системності стандартизації професійної освіти розкриває й збагачує такі діалектичні категорії, як якість освіти, загальний зв'язок, взаємодія, розвиток і її вдосконалення. У цьому принципі на перше місце ставляться характеристики об'єкта як визначеного цілого й устанавлюються механізми, що забезпечують цю цілісність, а не розгляд фрагментів об'єкта.

Принцип гуманізації освіти – це поліпшення естетичного, етичного, економічного, екологічного й правового навчання та виховання студентів (Миرونчук, 2014: 79), він передбачає звернення до особистості учня, студента, створення необхідних і рівноправних умов для розвитку інтересів, схильностей і можливостей кожного учасника освітнього процесу.

Принцип фундаменталізації освіти – це навчання студентів базисним кваліфікаціям, посилення загальноосвітніх компонентів професійних освітніх програм, перехід професійної школи до підготовки спеціалістів широкого профілю, універсетизація вищої школи, модульна побудова змісту освіти, посилення методологічної підготовки суб'єктів навчання (Миرونчук, 2014: 179–180). Дотримання цього принципу забезпечує виокремлення в змісті професійної освіти (поряд із загальноосвітнім) загальнопрофесій-

ного компонента, який є основою (фундаментом) для формування професійної компетентності особистості.

Принцип гнучкості та варіативності: гнучкість полягає в забезпеченні можливостей і умов для зміни змісту, методів, форм організації профільного навчання; основною формою задоволення індивідуальних запитів учнів за індивідуальними планами й програмами (у сільській місцевості, за відсутності достатньої кількості учнів для формування класу) є дистанційне навчання, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій (Наказ МОН України, 2013, № 1456); друга частина цього принципу визначається варіативністю навчальних планів, призначених для різноманітних моделей професійного навчання й виокремлення в освітніх стандартах професійно значущих властивостей і якостей майбутнього фахівця.

Принцип єдності та взаємозв'язку загальноосвітньої, професійно-теоретичної й професійно-практичної видів підготовки реалізує дидактичний принцип поєднання теорії з практикою. Його можна конкретизувати як принцип взаємозв'язку теоретичного й практичного навчання.

Під час професійно-теоретичної підготовки цей принцип працює від теорії до практики (вивчення кожної з тем навчальної програми супроводжується закріпленням вивченого матеріалу практичними завданнями). Водночас під час професійно-практичної підготовки (виробничого навчання) цей принцип буде ефективнішим, якщо навчання буде спрямоване від практичного виконання робіт до теоретичного їх обґрунтування.

Принцип діагностичності ґрунтується на таких компонентах: адекватності (діагностика повинна відповідати змісту й призначенню стандартизації), первинності (першоосовною є якість підготовки фахівця в закладах освіти), ґрунтовності (має охоплювати всі етапи стандартизації).

Принцип уніфікації полягає в необхідності застосування типових уніфікованих елементів стандартизації професійної освіти. Упровадження в практику створення стандартів професійної освіти цього принципу дає змогу спростити їх розроблення та скоротити часові, трудові й вартісні витрати на їх створення, максимально використати накопичений досвід у розробленні стандартів і дотриманні на їх основі якості освіти.

Дотримання принципу випереджувального характеру освіти зменшує розрив між навчальною інформацією, що вивчається студентами (учнями), і вимогами сучасного виробництва до рівня професійної компетентності робітничих кадрів. Цей

принцип є основоположним у створенні державних стандартів професійно-технічної освіти з орієнтацією їх на професійний розвиток особистості, формування широкої кваліфікації, а також базових загальнотехнічних і технологічних знань і вмінь, що дасть змогу поглиблювати їх упродовж усього трудового життя (Радкевич, 2011).

Висновки. Таким чином, принципи стандартизації професійно-технічної освіти, що здійс-

нюються на основі компетентнісного підходу, впливають на формування навчальних програм і їх реалізацію, а також істотно змінюють роль і функції педагогів професійно-технічної освіти; головною стає не навчальна дисципліна, яку вони викладають, а особистість учня (студента) і його навчальна, соціальна та професійна суб'єктність, що формуються в процесі професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДСТУ 1.7-2001. Державна система стандартизації. Правила і методи прийняття та застосування міжнародних та регіональних стандартів. Чинний від 01.07.2001 р. Вид. офіц. Київ: Держстандарт України, 2001. 25 с.
2. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII, Відомості Верховної Ради, 2014. № 31. Ст. 1058.
3. Каленський А. Фахова передвища освіта: концептуальні засади стандартизації підготовки молодших спеціалістів. Науковий вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія». 2017. Вип. 277. С. 101–105.
4. Коваль В. Застосування модульного принципу для проектування нормативної документації. Технологічний аудит та резерви виробництва. 2013. № 5/5(13). С. 25–27.
5. Лебедев С. Философия науки: краткая энциклопедия (основные направления, концепции, категории). Москва. 2008. 692 с.
6. Мирончук Н. Гуманізація навчання і виховання як стратегічний напрямок діяльності вищої школи. Нові технології навчання: зб. наук. праць. Вінниця-Київ, 2014. Вип. 83. С. 178–182.
7. Лузан П., Ягупов В., Лук'яненко Г., Пятничук Т., Михнюк М. Модульно-компетентнісний підхід у підготовці кваліфікованих робітників будівельної та машинобудівельної галузей: монографія. Київ: 2015. 255 с.
8. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі. Наказ № 1456 МОН України від 21.10.2013 р. 14 с. URL: <http://www.mon.gov.ua/files/normative/2013-11-08/1681/1456.doc> (дата звернення 20.11.2018).
9. Про розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти на компетентнісній основі. Наказ МОН України № 946 від 30.06.2017 р. URL: www.dsns.gov.ua/files/2017/8/3/MON-946.pdf (дата звернення 20.11.2018).
10. Радкевич В. Принципи модернізації професійно-технічної освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. Вип. 3 (3). С. 331–337.
11. Терепищій С. Стандартизація вищої освіти (спроба філософського аналізу): монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 197 с.

REFERENCES

1. DSTU 1.7-2001. Derzhavna systema standartyzatsii. Pravyly i metody pryiniattia ta zastosuvannia mizhnarodnykh ta rehionalnykh standartiv [State standardization system. Rules and methods for the adoption and application of international and regional standards] [Chynnyi vid 2001-01-07] Vyd. ofits. Kyiv: Derzhstandart Ukrainy, 2001. 25 s.
2. Pro standartyzatsiiu: Zakon Ukrainy [On Standardization: The Law of Ukraine] vid 05.06.2014 r. № 1315-VII, Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2014. № 31. St. 1058.
3. Kalenskyi A. Fakhova peredvyshcha osvita: kontseptualni zasady standartyzatsii pidhotovky molodshykh spetsialistiv [Professional Movement Education: Conceptual Fundamentals of Standardization of Junior Specialist Training]. Naukovyi visnyk Nats. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriiia «Pedahohika. Psykholohiia». 2017. Vyp. 277. S. 101–105.
4. Koval V. Zastosuvannia modulnoho pryntsyphu dlia proektuvannia normatyvnoi dokumentatsii [Application of the modular principle for designing normative documentation]. Tekhnolohichniy audyt ta rezervy vyrobnytstva. 2013. № 5/5(13). S. 25–27.
5. Lebedev S. Filosofiya nauki: kratkaya entsiklopediya (osnovnyie napravleniya. kontseptsii. kategorii) [Philosophy of science: a brief encyclopedia (main directions, concepts, categories)]. Moskva. 2008. 692 s.
6. Myronchuk N. Humanizatsiia navchannia i vykhovannia yak stratehichniy napriamok diialnosti vyshchoi shkoly [Humanization of education and education as a strategic direction for the activities of higher education]. Novi tekhnolohii navchannia: zb. nauk. prats. Vinnytsia-Kyiv, 2014. Vyp. 83. S. 178–182.
7. Luzan P., Yahupov V., Lukianenko H., Piatnychuk T., Mykhniuk M. Modulno-kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv budivelni ta mashynobudivelni haluzei: monohrafiia [Modular-competent approach in the preparation of skilled workers of the building and machine-building industries: monograph]. Kyiv: 2015. 255 s.
8. Pro zatverdzhennia Kontseptsii profilnoho navchannia u starshii shkoli [On approval of the Concept of profile education in high school]. Nakaz № 1456. MON Ukrainy. Vid 21 zhovtnia 2013 r. 14 s. URL: <http://www.mon.gov.ua/files/normative/2013-11-08/1681/1456.doc> (data zvernennia 20.11.2018).
9. Pro rozroblennia Derzhavnykh standartiv profesiino-tekhnichnoi osvity na kompetentnisnii osnovi [On the Development of State Standards for Vocational Education on a Competent basis]. Nakaz MON Ukrainy № 946 vid 30.06.2017 r. URL: www.dsns.gov.ua/files/2017/8/3/MON-946.pdf (data zvernennia 20.11.2018).

10. Radkevych V. Pryntsypy modernizatsii profesiino-tekhnichnoi osvity [Principles of modernization of vocational education]. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. 2011. Vyp. 3 (3). S. 331–337.

11. Terepyschyi S. Standartyzatsiia vyshchoi osvity (sproba filosofskoho analizu): monohrafiia [Standardization of Higher Education (an attempt of philosophical analysis): a monograph]. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2010. 197 s.